

عوامل موثر بر رفتار محیط‌زیستی در تجربه زیسته کنشگران محیط‌زیست (مورد مطالعه: انجمن ناجیان و حامیان گهرود اشترانکوه، دورود)

آرامیس سیف؛ حامد سیف^{۲*}

۱. گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران

۲. گروه علوم ارتباطات اجتماعی، دانشکده علوم ارتباطات، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

(دریافت: ۱۴۰۰/۰۴/۱۲ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۸/۲۴)

چکیده

از زمان انقلاب صنعتی، کشورهای جهان به‌طور یک‌جانبه به دنبال رشد اقتصادی با سرعت بالا بوده و بار قابل توجهی بر محیط‌زیست وارد کرده‌اند به‌عنوان مثال آلودگی هوا، آب، خاک، نابودی گونه‌های زیستی، انقراض موجودات، افزایش مخاطرات و حوادث طبیعی، که زندگی مردم جهان را با چالش‌های جدی مواجه کرده است. پژوهش حاضر با اتکا به روش کیفی گرند تئوری عوامل موثر بر تجربه زیسته کنشگران محیط‌زیست را مورد مطالعه قرار داده است. جامعه آماری این پژوهش اعضای انجمن مردم‌نهاد ناجیان و حامیان شهرستان دورود هستند. پس از اطلاع‌رسانی در فضای مجازی، ۲۵ نفر از اعضا آمادگی خود را برای انجام مصاحبه اعلام کردند؛ در نهایت به‌منظور گردآوری داده‌ها با این افراد «مصاحبه نیمه ساختاریافته» صورت گرفت. دو روش نمونه‌گیری هدفمند (انتخاب از میان افراد یا گروه‌های خاصی که با افراد معمولی متفاوت‌اند - در اینجا کنشگری محیط‌زیست) و نمونه‌گیری نظری استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد که پنج مقوله اصلی «جامعه‌پذیری محیط‌زیستی»، «نگرش محیط‌زیستی»، «سیاست‌گذاری ساختاری»، «فضای مجازی» و «مشکلات اقتصادی»، گویای تأثیر بر رفتار محیط‌زیستی کنشگران بوده است. این نتیجه می‌تواند در ترغیب یا منع رفتار محیط‌زیستی مثبت در افراد تأثیرگذار باشد. همچنین توجه به مقوله‌های حاصل در عرصه سیاست‌گذاری‌های ساختاری و توجه بیشتر پژوهش‌های علوم انسانی به حفاظت از محیط‌زیست موثر و در نظر گرفتن آن‌ها گامی مثبت خواهد بود. در نهایت پیشنهاد می‌شود با توجه به تأثیرپذیری افراد و خصوصاً رهبران از افکار و گروه‌های مرجع به‌واسطه رسانه‌ها، در فضای مجازی و عینی رسمی در زمینه حفاظت از محیط‌زیست، تولید محتوا صورت بگیرد.

واژه‌های کلیدی: رفتار، سازمان مدنی، فرهنگ، محیط‌زیست، نگرش.

Factors Affecting on Environmental Behavior in the lived Experience of Environmental Activists (Case study: The Association Rescuers and Supporters of Gahrroud Ashtrankoh, Duroid)

Seyf¹, A., Seyf^{2*}, H.,

1. Department of Sociology, Faculty of Social and Economic Sciences, Al-Zahra University, Tehran, Iran

2. Department of Social Communication Sciences, Faculty of Communication Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Received: 03/07/2021 Accepted: 15/11/2021

Abstract

Since the industrial revolution, the world countries have unilaterally pursued high-speed economic growth, and as a result, have imposed a high burden on the environment, for example, air, water, soil pollution, species loss, species extinction, and increased natural disasters and accidents, which has faced the lives of the people of the world with serious challenges. This research has studied the factors affecting the lived experience of environmental activists based on the qualitative method of Grounded theory. The samples are the members of "The Association of Rescuers and Supporters of Doroud City". After informing in the virtual space, 25 members announced their readiness to conduct an interview; finally, to collect data, a "semi-structured interview" was conducted with these people. Two methods of purposive sampling (choosing among specific individuals or groups that are different from ordinary people - environmental activism) and theoretical sampling have been used. The results show that the five main categories of "environmental socialization", "environmental attitude", "structural politics", "virtual space" and "economic problems" have been indicative of the influence on the environmental behavior of activists. The obtained items can be effective in encouraging or prohibiting positive environmental human behaviors. Also, it will be a positive step to pay attention to the discovered categories in the field of structural policies, as well as to pay more attention to humanities research on effective environmental protection and consider them. Researchers are suggesting producing content in the virtual and objective space in the field of environmental protection, considering the influence of people and especially leaders on the thoughts and reference groups through the media.

Keywords: Behavior, Civil organization, Culture, Attitude, Environment.

مقدمه

از زمان دو انقلاب صنعتی، کشورها در سراسر جهان به‌طور یک‌جانبه به دنبال رشد اقتصادی با سرعت بالا بوده و به دنبال آن بار قابل توجهی بر محیط‌زیست وارد کرده‌اند (Yang et al., 2022)؛ به عبارتی به فهرست بحران‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی که تهدیداتی جدی برای بشر محسوب می‌شوند، مشکلات و تهدیدات محیط‌زیستی را نیز باید اضافه کرد (صالحی و کریم زاده، ۱۳۹۳). تهدیداتی چون آلودگی هوا، آب، خاک، نابودی گونه‌های زیستی، انقراض موجودات، افزایش بلایا و حوادث طبیعی که زندگی مردم جهان را با چالش‌های جدی مواجه کرده است؛ کشور ما نیز از این چالش‌ها، معضلات و نگرانی‌ها در امان نبوده است. این چالش‌ها غالباً دارای منشأ فکری و فرهنگی بوده و به رفتارهای غلط انسان برمی‌گردد (پورقاسم و خلیج، ۱۳۸۷) و نیازی ضروری به یک مفهوم جدید از ارتباط میان طبیعت و انسان و همچنین نیاز به یک فرهنگ محیط‌زیستی جدید را مطرح می‌سازند (همتی و شبیری، ۱۳۹۴). بحران‌های محیط‌زیستی سبب شده است که جامعه شناسان نقش خلاقانه‌تری را برای مباحث محیط‌زیستی قائل شوند (صالحی و کریم زاده، ۱۳۸۸ به نقل از بوردن). بسیاری از دانش‌گامیان و سیاست‌گذاران حامی محیط‌زیست توافق نظر دارند که تغییر رفتار افراد از طریق تغییرات عمیق‌تر در جامعه نقش حیاتی ایفا می‌کند (ویلیویت، ۲۰۰۹). همچنین محققان مختلف تأکید کرده‌اند که علوم اجتماعی باید نقش برجسته‌ای در تحقیقات محیط‌زیستی ایفا کند، زیرا انتخاب‌ها، ترجیحات و رفتار افراد پیامدهای عمده‌ای برای مشکلات محیط‌زیستی دارند و بر اثرات نهایی استراتژی‌های مدیریت محیط‌زیست (استگ، ۲۰۱۶) که مسئولیت جمعی دولت‌ها، افراد و جوامع است، تأثیر می‌گذارند (چن و لی، ۲۰۱۸). بسیاری از دولت‌ها به اهمیت افراد در مدیریت محیط‌زیست پی برده‌اند و به تدریج آن‌ها را در فرآیند تأثیرگذاری بر تصمیمات خود وارد کرده‌اند (سویل، ۲۰۲۱). بشریت مجبور است یاد بگیرد که در تعادل با طبیعت زندگی کند، مصارف خود را کاهش دهد، زباله‌های خود را

بازیافت کند و برای زنده ماندن فکری به حال مصرف‌گرایی خود بکند (راجیو و مهندرا، ۱۹۹۷). که این رفتارها به اعتقاد برخی ریشه در ارزش‌ها و باورهای اجتماع دارد و به همین علت باید دانست که افراد جامعه نسبت به محیط‌زیست چگونه فکر می‌کنند، چه شناختی نسبت به آن دارند و تا چه اندازه طبیعت و محیط‌زیست برایشان دغدغه است (صالحی و پازوکی نژاد، ۱۳۹۳). این در حالی است که تحقیقات محیط‌زیستی هنوز توجه کافی به پیچیدگی‌های نهفته در رفتار افراد نسبت به محیط‌زیست نشان نداده‌اند (کروتزیک و همکاران، ۲۰۱۸). به نظر می‌رسد تمرکز بر ابعاد فرهنگی در پیشگیری از معضلات محیط‌زیستی در کشور کم‌هزینه‌تر و کارآمدتر از راهکارهای رفع با هزینه‌های هنگفت باشد؛ بنابراین هدایت پژوهش‌های حوزه علوم انسانی در این مسیر مثمر ثمر خواهد بود. با توجه به اینکه رفتار محیط‌زیستی یکی از ابعاد و مؤلفه‌های مهم فرهنگ محیط‌زیستی است، دغدغه پژوهش حاضر بررسی عوامل موثر بر رفتار محیط‌زیستی در تجربه زیسته کنشگران محیط‌زیست است. با توجه به جایگاه این افراد، بررسی دیدگاه آنان در این زمینه ضرورت دارد تا از این کانال به اطلاعات بیش‌تری در راستای سرمایه‌گذاری بهتر فرهنگی دست یابیم. اکثر مطالعات گذشته پیرامون تعامل انسان و محیط‌زیست حول رابطه میان نگرش‌ها و دانش محیط‌زیستی با رفتار محیط‌زیستی بوده است که با استفاده از رویکرد تحلیل کمی و از طریق پیمایش صورت گرفته است. این مطالعات نشان از عدم وجود رابطه پایدار بین نگرش، دانش و رفتار محیط‌زیستی به‌صورت خطی دارند یعنی همواره این‌گونه نیست که در همه مکان‌ها و جوامع دانش محیط‌زیستی یا نگرش محیط‌زیستی، رفتار مطلوب مسئولانه محیط‌زیستی به بار بیاورد. علیرغم اینکه چارچوب‌های نظری متعددی برای توضیح شکاف بین برخورداری از دانش محیط‌زیستی، آگاهی محیط‌زیستی و رفتار محیط‌زیستی ایجاد شده است، اما هنوز هیچ‌کدام به توضیح دقیقی دست نیافته‌اند (کولموس، ۲۰۰۲). توجه به این نکات، نگارندگان را بر این داشت که برخلاف تحقیقاتی که با رویکرد پیمایشی، این مهم

که در طیف وسیعی از احساسات، تمایلات و آمادگی-های خاص برای رفتار نسبت به محیط زیست شامل می‌شود (جعفری نیا و همکار، ۱۳۹۷).

تجربه زیسته^۱

در تحقیقات پدیدار شناختی کیفی، منظور از تجربه زیسته یک بازنمایی از تجربیات و انتخاب‌های یک شخص معین و دانشی است که او از این تجربیات و انتخاب‌ها به دست می‌آورد (Given, 2008). این تجربه به همراه مواردی که بر جامعه و فرهنگ متمرکزند و آن‌هایی که روی زبان و ارتباطات تمرکز دارند شاخه‌ای از تحقیقات کیفی است. در فلسفه «ویلهم دیلتای»، علوم انسانی مبتنی بر تجربه زیسته است که باعث می‌شود این علوم با علوم طبیعی که مبتنی بر تجربیات علمی هستند تفاوت اساسی داشته باشند (Bunnin, 2003). از این زاویه نیز می‌توان به این دیدگاه نگریست که از آنجا که هر تجربه دارای مؤلفه‌های عینی و ذهنی است، برای یک محقق مهم است که تمام جنبه‌های آن را درک کند. در تحقیقات پدیدار شناختی، تجربیات زیسته ابژه اصلی مطالعه است، اما هدف از این تحقیقات درک تجارب زیسته افراد به‌عنوان واقعیت نیست، بلکه تعیین معنای قابل‌درک چنین تجربیاتی است (Lindseth, 2004). علاوه بر این، تجربه زیسته به معنای تأمل در یک تجربه در حین گذراندن آن نیست بلکه خاطره‌ای است که در آن تجربه پس از گذشتن یا زیستن آن منعکس می‌شود. در ادامه نتایج مهم‌ترین پژوهش‌های مرتبط آمده‌اند:

دسترس و خواجه‌نوری (۱۳۹۸) در پژوهش «بررسی رابطه عوامل جامعه‌شناختی و رفتار زیست‌محیطی شهروندان شهر شیراز» با تکیه بر نظریات «الگوی رفتار محیط زیستی» کالموس و اجی من (۲۰۰۲)، نتیجه گرفته‌اند که ۶۰/۸ درصد از افراد نمونه رفتار زیست‌محیطی متوسط، ۲۰/۳ درصد پایین و ۶/۱ درصد بالا داشته‌اند. در سطح روابط دومتغیره، یافته‌ها نشان می‌دهند بین عوامل جامعه‌شناختی سن، آگاهی زیست‌محیطی، دانش زیست‌محیطی، پیوند عاطفی با محیط‌زیست، نگرش زیست‌محیطی، مرکز کنترل، ارزش محیط‌زیستی، اولویت، مسئولیت و انگیزه و بین

را بررسی کرده‌اند، با رویکرد داده بنیاد ارتباط افراد با محیط‌زیست شان را از زوایای مختلف و با مصاحبه نیمه ساختاریافته دریابیم. اگرچه هر روشی ضعف‌های خاص خود را دارد و از طرفی نمی‌توان صرفاً با تحقیقات کیفی به بررسی ابعاد مختلف یک مسئله پرداخت اما این تحقیقات به نوبه خود می‌توانند نتایج جدیدی را ارائه کنند که مکمل نتایج رویکردهای دیگر باشد و چه‌بسا بتوانند بدون طرح پیش‌فرض‌های ذهنی و پیش‌داوری‌های ارزشی عوامل مهم جدیدی را در شکل‌گیری یک پدیده کشف و شناسایی کنند.

اگرچه ادبیات جاری بینش ارزشمندی در رابطه با جامعه انسانی و محیط‌زیست به دست می‌دهد و به‌عنوان نقطه آغاز می‌تواند برای مطالعات بعدی مطلوب تلقی شود اما بررسی تجربه زیسته افراد در باب محیط‌زیست می‌تواند این بینش را به طرز مطلوبی گسترش دهد.

بدون شک چنین تحقیقی تصویر کامل‌تری از رابطه انسان و محیط به دست می‌دهد و نیازمند کاوش در پس‌لایه‌های آشکار زندگی انسان‌ها و تعاملات شان با محیط است. بنابر آنچه ذکر شد، هدف پژوهش حاضر، شناسایی عوامل موثر بر تجربه زیسته کنشگران محیط‌زیست عضو انجمن ناجیان و حامیان گهر رود اشترانکوه در شهرستان دورود است. همچنین سؤالاتی که در این پژوهش به آن‌ها پاسخ داده خواهد شد عبارت‌اند از: عوامل موثر بر رفتار محیط‌زیستی در تجربه زیسته کنشگران محیط‌زیست کدام‌اند؟ چه موانع و محدودیت‌هایی برای بهبود شرایط محیط‌زیست وجود دارد؟ پیشنهادات و راهکارهای کنشگران مورد مطالعه برای بهبود وضعیت محیط‌زیست کدامند؟

مبانی نظری و پیشینه

رفتار محیط زیستی: رفتار محیط زیستی، به اعمال واضح و قابل مشاهده‌ای اشاره دارد که توسط فرد و در پاسخ به محیط زیست انجام می‌شود (Ivy et al., 1998). همچنین می‌توان این رفتارها را مجموعه‌ای از کنش‌های افراد جامعه نسبت به محیط زیست دانست

جامعه است؛ بنابراین، رفتارهای زیست‌محیطی در این شهر با آموزش صحیح، عملی خواهد شد. احمدی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «بررسی رابطه جنسیت با شهروندی زیست‌محیطی تهران» با تکیه بر نظریه «جامعه مخاطره‌آمیز اولریش بک^۳» نتیجه گرفته‌اند که زنان از نظر زیست‌محیطی نسبت به مردان آگاه‌ترند و بیشتر در فعالیت‌های حفاظت از محیط‌زیست از قبیل خرید آگاهانه کالاها، سازگار با محیط‌زیست، عدم ریختن آشغال در محیط و ... درگیر هستند و به عبارتی میزان شهروندی زیست‌محیطی زنان بالاتر از مردان است، همچنین در بین سه منطقه تهران (۳، ۱۱، ۱۹)، شهروندی زیست‌محیطی منطقه سه از همه بالاتر بوده که در این منطقه هم زنان نسبت به مردان ارتباط بهتری با محیط‌زیست داشته‌اند. ادهمی (۱۳۹۵) در پژوهش «بررسی عوامل فرهنگی موثر بر رفتارهای معطوف به حفظ محیط‌زیست» با تکیه بر نظریات «ساختارگرایی، نظریه اخلاقی شوابتر و نظریه جامعه مخاطره‌آمیز» نتیجه گرفته است که متغیرهای احساس مسئولیت، اخلاق اجتماعی، آموزش و ارزش‌های سنتی و دینی بر حفظ محیط‌زیست و رفتارهای زیست‌محیطی موثر هستند. در مقابل رابطه معنی‌داری میان هنجارسازی در رفتار زیست‌محیطی به دست نیامد. نتیجه‌گیری کلی آن این بود که فرهنگ عامل تعیین‌کننده رفتارهای افراد در یک جامعه از جمله رفتار زیست‌محیطی است. فیروز جاثیان و غلامرضا زاده (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان «تحلیل جامعه‌شناختی زباله ریزی در بین گردشگران» با تکیه بر نظریه «رفتار بین شخصی^۴ (TIB) تری اندیس» نتیجه گرفته‌اند که رفتار زباله پراکنی گردشگران با عادت، گمنامی، فقدان امکانات، محیط کثیف، عدم آگاهی، ضعف کنترل هنجاری و بی‌مسئولیتی فرد رابطه‌ی مستقیم و معناداری دارد. همچنین شرایط محیطی تسهیل‌کننده و شرایط هنجاری تسهیل‌کننده به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بر رفتار زباله پراکنی گردشگران تأثیر دارد. نواح و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهش «حکومت‌گری و بازسازی فرهنگی جامعه: شرایط امکان‌پذیر سوزده پوشش پس از انقلاب اسلامی» با تکیه بر دیدگاه‌های

عوامل زمینه‌ای شامل جنسیت، وضعیت اشتغال و میزان درآمد با رفتار زیست‌محیطی رابطه معناداری وجود دارد. باطبی و فتاحی (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «بررسی عوامل فرهنگی مؤثر بر رفتار زیست‌محیطی شهروندان شهر آمل» با تکیه بر نظریات «سواد زیست‌محیطی سیمونس و ولکوم کبث^۲» نتیجه گرفته‌اند که تأثیر عملکرد نهادهای دولتی در رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان در نحوه مواجهه درست و مناسب آنان دارد که در این بین عناصر و مؤلفه‌های فرهنگی (آگاهی فرهنگی و مشارکت فرهنگی) نقش پررنگ و تعیین‌کننده‌ای در رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر آمل دارد. نبوی و مختاری (۱۳۹۷) در پژوهش «سرمایه فرهنگی و رفتارهای محیطی» با تکیه بر نظریات مربوط به سرمایه فرهنگی نتیجه گرفته‌اند که بین سرمایه فرهنگی خانواده‌ها و رفتار محیطی آنان رابطه مستقیمی وجود دارد. در مجموع، سرمایه فرهنگی عینیت یافته، سرمایه فرهنگی تجسم‌یافته، سرمایه فرهنگی نهادینه‌شده، سن و مدت اقامت در محله به ترتیب بیشترین تأثیر را روی رفتارهای زیست‌محیطی خانواده‌ها داشتند. براساس یافته‌ها، به‌ویژه عدم تأثیر مستقیم تحصیلات بر بهبود رفتار محیطی می‌توان استدلال نمود که به آموزش محیط‌زیست به‌صورت رسمی در ایران توجهی نشده و نظام آموزشی در این زمینه و نهادینه کردن آن در افراد و خانواده‌ها موفق نبوده است. جعفری نیا و افروز (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «بررسی تأثیر نگرش محیط‌زیستی بر رفتارهای محیط‌زیستی» نتیجه گرفته‌اند که بین متغیر ارتباط با طبیعت با رفتار زیست‌محیطی و فعالیت اجتماعی با رفتار زیست‌محیطی رابطه معناداری وجود دارد. اسدی و محرابی (۱۳۹۷) در پژوهش «بررسی عوامل زمینه‌ای اجتماعی موثر بر رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان» با تکیه بر نظریه «کنش معقولانه آیزن و فیشباین» نتیجه گرفته‌اند که میان متغیرهای اجتماعی و زمینه‌ای رفتارهای زیست‌محیطی رابطه معناداری وجود دارد. علاوه بر این مسئله محیط‌زیست در بین بیشتر قشرهای جامعه‌ی بندرعباس، هنوز به‌عنوان دغدغه مهم اجتماعی وارد عرصه عمومی نشده و محدود به نخبگان

نتیجه گرفته‌اند که آگاهی از تخریب زیست‌محیطی همبستگی مثبتی با رفتارهای زیست‌محیطی پاسخگویان (کشاورزان) داشته است به این معنی که افراد هرچه بیشتر از تخریب محیط‌زیست و عواقب آن اطلاع داشته‌اند تمایل بیشتری برای مداخله شخصی در کاهش مشکل یا تلاش برای تأثیرگذاری روی سیاست‌های مربوط به ارتقاء وضعیت محیط‌زیست نشان می‌دادند. بار و همکاران (۲۰۰۳) در پژوهش «بررسی رابطه بین دانش زیست‌محیطی و رفتارهای زیست‌محیطی در شهر اگزتر انگلستان» با تکیه بر مفاهیم «دانش، نگرش و رفتار زیست‌محیطی» نتیجه گرفته‌اند که آن دسته از پاسخگویان که دانش بیشتری در مورد محیط‌زیست داشتند احتمال بیشتری داشت که میزان تولید زباله خود را پایین بیاورند با این حال رابطه حاصله ضعیف بوده است. «کمپتون» در پژوهشی که بر روی گروه‌های موافق و مخالف محیط‌زیست در آمریکا انجام داده به این نتیجه دست‌یافته که میانگین دانش درباره مسائل و موضوعات زیست‌محیطی در حد پایینی است و نکته مهم این است که شدت فقدان دانش هم در میان طرفداران محیط‌زیست و هم در میان غیر طرفداران به یک‌میزان است. برخی مطالعات هم نشان داده است که داشتن دانش فنی خاص در خصوص محیط‌زیست کاهش یا افزایشی در رفتارهای محیطی ندارد (صالحی، ۱۳۹۰، به نقل از کولموس و اگیمن، ۲۰۰۲). با مروری بر ادبیات موضوعی پیشین ملاحظه می‌شود که اکثر مطالعات داخلی و خارجی که پیرامون تعامل انسان و محیط‌زیست صورت گرفته، به نقش نگرش‌ها، دانش، ارزش‌ها، دین‌داری و ... بر رفتار زیست‌محیطی توجه شده است. بیشتر این مطالعات با استفاده از رویکرد تحلیل کمی با تأکید بر شاخص‌های از قبل ساخته‌شده و به وسیله پیمایش صورت گرفته است. جالب‌تر آنکه برخی از این شاخص‌ها در مطالعات مختلف منجر به نتیجه‌گیری‌های مختلفی شده است که همین موضوع، لزوم رسیدن به شاخص‌های نسبتاً پایدارتر و انجام یک مطالعه کیفی عمیق برای تئوری پردازی و امکان رسیدن به شاخص‌های بهتر را می‌طلبد. در پژوهش حاضر تجربه زیسته اعضای یک انجمن

«بنسون، سیمونز و مادر» نتیجه گرفته‌اند که بین متغیرهای سن و جنس و تحصیلات با رفتار زیست‌محیطی رابطه معناداری وجود دارد. ضریب همبستگی به دست آمده برای رابطه متغیرهای میزان دین‌داری و رفتار زیست‌محیطی ۰/۰۸۰ و سطح معناداری ۰/۱۱۲ که نشان داد بین دو متغیر رابطه معناداری وجود ندارد، اما ضریب همبستگی به دست آمده برای رابطه میزان دین‌داری و ارزش زیست‌محیطی ۰/۱۵۸ و ارزش زیست‌محیطی با رفتار زیست‌محیطی ۰/۱۶۸ به دست آمد که هر دو رابطه در سطح ۰/۰۱ معنادار بودند. صالحی و پازوکی نژاد (۱۳۹۲) در پژوهش «ارزیابی دانش زیست‌محیطی دانشجویان دانشگاه‌های دولتی مازندران» با تکیه بر مفهوم «دانش زیست‌محیطی» نتیجه گرفته‌اند که سطح دانش زیست‌محیطی دانشجویان نسبتاً بالا است، ولی میزان این دانش بر حسب نوع دانشکده متفاوت است. به طوری که دانشجویان دانشکده‌های علوم مهندسی، علوم پزشکی و منابع طبیعی از رتبه‌های بالاتری در زمینه دانش زیست‌محیطی برخوردارند. همچنین، نتایج تحقیق نشان داد که سطح دانش زیست‌محیطی بر حسب جنسیت نیز متفاوت بوده و دانشجویان پسر بیش از دانشجویان دختر از دانش زیست‌محیطی برخوردارند. علاوه بر این، یافته‌های تحلیلی تحقیق نشان می‌دهد که بین طرز تلقی خانواده از محیط‌زیست، منابع اطلاعاتی (تلویزیون) و پایگاه اجتماعی و اقتصادی دانشجویان ارتباط مثبت و معنی‌داری وجود دارد. راشل و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهش «اهمیت فرهنگ در پیش‌بینی رفتار زیست‌محیطی دانش‌آموزان دبیرستانی در جزیره هاوایی» با تکیه بر مفاهیم «همبستگی و روانشناسی اجتماعی» نتیجه گرفته‌اند که شاخص ارتباط فرهنگی با شاخص ارتباط با طبیعت، خودکارآمدی و رفتار محیطی ارتباط دارد و نقطه‌ای را برای تأکید بیشتر بر تکثر فرهنگی در فعالیت‌های زیست‌محیطی نشان می‌دهد. بایارد و جولی (۲۰۰۶) در پژوهشی با عنوان «بررسی رابطه بین دانش زیست‌محیطی و رفتار زیست‌محیطی» با تکیه بر مفاهیم «مفهوم اقتصادی-معدلات ساختاری-مدل بهداشتی»

مردم‌نهاد را بدون واسطه مطالعه نموده‌ایم که این‌گونه مطالعات، تجربه مستقیمی را از افراد دغدغه‌مند نسبت به حوزه محیط‌زیست را در اختیار پژوهشگران قرار می‌دهد.

مواد و روش‌ها

جامعه مورد مطالعه، اعضای «انجمن مردم‌نهاد ناجیان و حامیان گهر رود اشترانکوه»^۵ بوده و به منظور گردآوری داده‌ها با ۲۵ نفر از این اعضا، مصاحبه عمیق (نیمه ساختاریافته) صورت گرفته است. این نهاد محیط‌زیستی با ثبت رسمی و قانونی در سال ۱۳۹۸ در شهرستان دورود در استان لرستان با هدف جذب و جلب مشارکت‌های مردمی در زمینه مجموعه اقدامات و فعالیت‌هایی مانند جلوگیری از تخریب جنگل‌ها، مراتع، پوشش گیاهی و صید و شکار گونه‌های جانوری و پیشگیری از آلودگی‌های محیط‌زیستی منطقه تشکیل شده است. این پژوهش در زمره مطالعات کیفی و با رویکرد «گراند تئوری یا داده بنیاد»^۶ انجام شده است. این روش تحقیق به «روش نظریه‌بنیایی»، «روش نظریه‌زمینه‌ای»، «نظریه‌برخوایسته از داده» ترجمه شده است (فراستخواه، ۱۳۹۵). در این رویکرد هدف،

دستیابی به نظریه‌ای درباره موضوع پژوهش است. این روش ارزشمند است چراکه عمق پدیده را در گروه خاصی بررسی می‌کند و شناخت عمق پدیده اهمیت بیشتری از وسعت میدان مورد بررسی دارد. در این روش محقق به جای اینکه از مفاهیم ساخته شده دیگران و سرمایه‌های موجود نظری استفاده کند، از مفاهیم تولید شده خود براساس داده‌ها استخراجی، استفاده می‌کند. تلاش بسیاری در روش گراند تئوری صرف مفهوم‌سازی می‌شود؛ مفهوم‌سازی‌های نوظهوری از الگوهای یکپارچه که با مقولات و ویژگی‌های آن‌ها مشخص می‌شوند (گلیسر، ۲۰۰۲). این روش در تحقیقات جامعه‌شناختی و علوم اجتماعی به‌طور وسیع مورد استفاده قرار گرفته است (Golding, 2000). استفاده از رهیافت نظریه داده بنیاد این امکان را به محقق می‌دهد که به چارچوب‌های نظریه پیشین بسنده نکند و به فهم نظریه‌ای نائل آید که از تجارب واقعی از یک موقعیت خاص حاصل شده باشد (Reed, 2008). لذا این پژوهش فاقد چارچوب نظری از پیش تعیین شده، است و پژوهشگران در تلاش هستند تا تئوری خود را در این پژوهش بنیان نهند.

شکل ۱: مراحل روش گراند تئوری

همچنین از دو روش نمونه‌گیری هدفمند (انتخاب از میان افراد یا گروه‌های خاصی که از لحاظ خاصی با افراد معمول متفاوت‌اند (در اینجا کنشگری محیط‌زیست) و نمونه‌گیری نظری استفاده شده است. نمونه‌گیری نظری عبارت است از فرایند گردآوری داده‌ها برای نظریه‌پردازی که از این طریق تحلیل‌گر به‌طور هم‌زمان داده‌هایش را گردآوری و کدگذاری و تحلیل می‌کند و تصمیم می‌گیرد که چه داده‌هایی را در مرحله بعدی گردآوری و آن‌ها را کجا پیدا کند تا بدین وسیله نظریه‌اش را در حین شکل‌گیری‌اش تدوین کند. از آنجا که به لحاظ نظری بی‌نهایت امکان برای افزودن اشخاص

گروه‌ها و موارد وجود دارد، معیار محدود کردن نمونه‌گیری، اشباع نظری است (فلیک، ۱۳۹۴). داده‌ها به روش پیشنهادی «اشتراوس و کوربین» که مشتمل بر کدگذاری باز، محوری و انتخابی است تجزیه شدند. از کل داده‌های حاصل از مصاحبه ابتدا کدهای اولیه به دست آمد. در مرحله بعد مقایسه آغاز شد تا تفاوت‌ها و شباهت‌ها تعیین شوند و کدهای مشابه تحت عنوان یک طبقه کلی و انتزاعی‌تر درآیند. در مرحله آخر کدگذاری انتخابی چند مقوله اصلی به دست آمد. این طبقات انتخابی می‌توانستند بخش قابل توجهی از گوناگونی‌های حاصل از داده‌ها را تبیین کنند.

یافته‌ها

یافته‌های حاصل از مصاحبه با ۲۵ کنشگر محیط‌زیست در خصوص عوامل تأثیرگذار بر رفتار محیط‌زیستی، در ۵ مقوله اصلی یعنی «جامعه‌پذیری محیط‌زیستی» با فراوانی ۲۳ نفر، «نگرش محیط‌زیستی» با فراوانی ۲۱ نفر، «سیاست‌گذاری ساختاری» با فراوانی ۲۱ نفر، «فضای مجازی» با فراوانی ۷ نفر و «فشار اقتصادی» با فراوانی ۲ نفر تحلیل شد.

جدول ۱: مراحل کدگذاری تا رسیدن به مقولات اصلی

مفاهیم	مقوله فرعی	مقوله اصلی	فراوانی
<p>منع اخلاقی خانواده، تأکید، تشویق و تنبیه والدین، توجیه شدن در سنین پایین و تکرار آن، علاقه مادر به گل و گیاه و یادگیری فرزند از او، علاقه پدر به کاشتن درختان در طبیعت، یادگیری از اطرافیان، عرف، مشارکت در نظافت مدرسه به‌عنوان وظیفه‌ای اخلاقی، دخالت فرزند به شرکت در امور مربوط به نظافت منزل، عادی کردن احترام به طبیعت، نهادینه شدن در سن مدرسه، رفتار خواهر و برادر، دیدن محبت به حیوانات از سوی افراد مختلف و تکرار آن، منع زباله پراکنی از سوی معلم، کتاب‌های درسی و آموزشی، داشتن دوستان طرفدار محیط‌زیست، منع اخلاقی در محیط زندگی و عادی شدن آن، تقلید از تعهدات اخلاقی خانواده، تقلید و الگوپردازی از معلم، استفاده از تجربه دوستان، تقلید از دوستان، امکانات محیطی مانند سطل‌های تفکیک زباله.</p>	<p>یادگیری رفتار محیط‌زیستی در تعامل با خانواده، اطرافیان، دوستان، محیط مدرسه، محیط محله</p>	<p>جامعه‌پذیری محیط‌زیستی</p>	۲۳
<p>داشتن زندگی بهتر و سالم‌تر با محیط‌زیست سالم، ناراحتی از ظلم به حیوانات، ابراز ناراحتی از وضعیت سیل‌زدگان در سال گذشته، طبیعت متعلق به همه، حقی برای نسل‌های آینده، طبیعت هدیه دهنده حس خوب، اعتقاد به تذکر به افراد ناقض حقوق محیط‌زیست و تأثیرات درازمدت تذکر دادن، بی‌توجهی به عواقب تذکر دادن، طبیعت متعلق به همه، طبیعت ملک شخصی نیست، وابستگی روحی به گل و گیاه، نابودی طبیعت نابودی انسان است، صرفه‌جویی در مصرف آب، برق و گاز، جلوگیری از قحطی، توجیه ریختن زباله مثل همه آدم‌ها از جانب برخی افراد، نریختن آشغال در جاهای تمیز به خاطر پاکیزگی و ریختن آشغال در جاهای کثیف به خاطر کثیفی، رعایت کردن به خاطر ترس از برچسب دیگران به‌عنوان بی‌فرهنگ</p>	<p>لذت بردن از طبیعت- جدی گرفتن تهدیدهای محیط‌زیستی- اعتقاد حفاظت از منابع طبیعی به خاطر هموعان و آیندگان- عدم سوءاستفاده انسان از طبیعت- توجیهات شخصی و انسانی نسبت به طبیعت</p>	<p>نگرش محیط‌زیستی</p>	۲۱
<p>شهر ما خانه ما، بیلبوردهای تبلیغاتی در سطح شهر، کمپین سفیران سلامت در اینستاگرام، افزایش اطلاعات محیط‌زیستی، فراهم کردن امکان دسترسی آسان به منابع اطلاعاتی درباره محیط‌زیست، تکرار شعارهای دوستدار محیط و تأثیر درازمدت آن، فقدان افراد دغدغه مند در سیاست، استفاده از دانشجویان هنر در طراحی و خلق آثار محیط‌زیستی، نظارت بر کار مراکز خرید و تره‌بارها برای تولید زباله و پلاستیک کمتر، حمایت از خلاقیت افراد، حمایت از پژوهش‌ها، پاداش و تنبیه افراد</p>	<p>نظارت و مدیریت افراد و نهادهای ذی‌ربط- تبلیغات- اهمیت به فضاهای شهری- برنامه‌های صداوسیما- استفاده از نیروهای خلاق- حمایت از پژوهش‌های محیط‌زیست</p>	<p>سیاست‌گذاری ساختاری</p>	۲۱

۹	شبکه‌های مجازی	گردش آزاد اطلاعات در شبکه‌های مجازی	تأکید بر حقوق حیوانات در فضای مجازی و انتشار کلیپ‌های مختلف درباره آن‌ها- جریحه‌دار شدن احساسات عمومی نسبت به حیوانات با دیدن کلیپ‌ها- کلیپ‌های آموزشی با مواد بازیافتی در اینستاگرام- سبک زندگی بلاگرها در فضای مجازی- ترویج فرهنگ مصرف‌گرایی در برخی پیج‌ها- نقش سلبریتی‌ها در فضای مجازی
۳	مشکلات اقتصادی	فقر و گرانی	فقر، شاغل بودن والدین، عدم وقت کافی والدین برای آموزش فرزندان به دلیل مشغله‌های کاری

طبیعت باهاتون قهر می‌کنه (لبخند)، از همون موقع حرفاش آویزه گوشم شده»

- «ما خونمون روستا بود و مردم خیلی توی روستای ما به طبیعت گره خوردن، دیدن مکرر این احساس از جانب دیگران خیلی رو من تأثیر خوبی می‌زاره»

- «هنجارهایی که توی خانواده تعریف می‌شه خیلی اهمیت داره، خانواده‌ها باید نسبت به این موضوع حساس باشن. مثلاً یه نفر هست به بچه‌اش یاد میده که آشغال نریزه، درخت نشکنه، کثیف کاری نکنه و ازین جور چیزا ولی توی یه خانواده دیگه پدر یا مادر خودش میره شاخه درخت رو می‌شکنه یا به راحتی توی طبیعت آشغال می‌ریزه، خب طبیعیه که بچه هم اینو یاد می‌گیره»

- «از وقتی که یادم میاد، از همون بچگی مادر من با خودش یه پلاستیک میاره که آشغال‌های زباله رو توش بریزیم، این خیلی روی رفتار من تأثیر داشت»

- «یه وقتایی که با خانواده بیرون رفتیم، بارها دیدم که مامانم حتی زباله‌هارو توی سطلی که پر باشه نمی‌ریزه، چون ممکنه زباله‌ها سرریز کنه و اطراف سطل بریزه، می‌زاره تو ماشین هر وقت اومدیم خونه بندازه تو سطل زباله خونه... این خیلی روی من تأثیر داشته و بارها شده که منم این عمل رو تکرار کردم»

- «یکی از دوستانم خیلی در این زمینه فعاله و روزای تعطیل با یه اکیپ برای پاکسازی محیط‌زیست میره، وقتی اونو دیدم تمایل پیدا کردم که منم برم؛ واقعاً خیلی حس خوبی داره»

- «خواهرم خیلی دغدغه منده و همین باعث شده که منم دغدغه مند بشم، خونه اش پر گل و گیاهه، هر وقت میریم بیرون راحت به کسایی که رعایت نمی‌کنن تذکر

نمونه گزاره‌هایی که مقولات اصلی پژوهش از آن‌ها استخراج شد به شرح زیر هستند.

(۱) جامعه‌پذیری محیط‌زیستی (شامل تعامل و تأثیرپذیری از خانواده، اطرافیان، دوستان، مدرسه، محیط زندگی)

- «در طول مدت تحصیلم از ابتدایی تا دانشگاه همیشه تعدادی معلم داشتیم که همیشه در مورد محیط‌زیست، کم‌آبی و زباله ریختن در طبیعت صحبت می‌کردند، اینجا بود که منم دغدغه مند شدم»

- «یکی از معلم هام همیشه می‌گفت: هر آشغالی که ما روی زمین بریزیم کمر یکی رو برای برداشتنش خم می‌کنه؛ یکی از جملاتی که نگاهم رو نسبت به محیط‌زیست کلاً متحول کرد»

- «من فکر می‌کنم که اولین بار توی خونه خودمون فهمیدم که باید به محیط‌زیستم احترام بزارم. همیشه مادرمو می‌دیدم که گل و گیاهارو خیلی دوست داره و براشون ارزش قائله، حالا که منم بزرگ شدم مثل مادرم عاشق گل و گیاهم»

- «وقتی محافظت از محیط‌زیست به خاطر تربیت خانوادگی درونت نهادینه بشه خودت خودبه‌خود آشغال نمی‌تونی بریزی و نمی‌تونی نسبت به محیط بی تفاوت باشی»

- «عملکرد اطرافیان خیلی اهمیت دارن، قطعاً ما از بزرگترهامون یاد می‌گیریم که با طبیعت چطور برخورد کنیم»

- «کوچیک که بودم پدرم همیشه کارهای باغبونی انجام می‌داد و خیلی علاقمند به کاشت و آبیاری درخت و در کل باغبونی بود، یادمه اون وقتا همیشه به من می‌گفت زباله و مخصوصاً پلاستیک توی طبیعت نریزید چون

دادن به شکل یه هنجار دربیاد»- «چیزی که باعث عذاب وجدانم میشه و خودمو بخاطرش ملزم میدونم به حفظ محیط‌زیست خستگی و کار زیاد نیروهای خدماتیه مثل رفتگرا. همیشه با خودم میگم با رعایت یه سری نکات ساده از سمت مردم، کار این گروه خیلی میتونه کم‌تر بشه»

- «کسی که محیط رو آلوده کنه حتما نتیجه شو در زندگی خودش خواهد دید»

- «من هر وقت با اسنپ رفت‌وآمد می‌کنم همیشه عذاب وجدان دارم از اینکه کارم اشتباهه چون یه ماشین به خاطر شخص من باید تو خیابون راه بیفته و هوا آلوده شه، وقتی به مریض‌های تنفسی فکر می‌کنم خیلی دلم می‌سوزه...»

- «میگن یه سوزن به خودت بزنی یه جوالدوز به مردم؛ من تا خودم رعایت نکنم نمی‌تونم از دیگران توقعی داشته باشم»

- «طبیعت جلوه‌ای از خداست، چطور آدم میتونه به خدای خودش بد کنه، طبیعت خیلی سخاوتمنده، سرشار از انرژی مثبت، ما هم وظیفه داریم این سخاوت رو با تمیز نگه‌داشتنش جبران کنیم»

- «دلم برای رفتگرا می‌سوزه درسته که کارشون تمیز کردن شهره ولی خیلی فرق میتونه باشه بین جایی که پراز آشغاله یا جایی که کمتر زباله دیده میشه، جایی که زباله کمتره خب زحمت رفتگرم کمتر میشه»

- «صدای ماشین‌ها، بوق موتور، خیلی احساس بدی در من ایجاد میکنه، گاهی اوقات با خودم میگم که چقدر به بیماریایی که توی بیمارستان‌های شهری هستن یا مشکل تنفسی دارن ظلم میشه»

- «حفظ محیط‌زیست، حفظ خود انسانه، من فکر می‌کنم که طبیعت رو اگه نوازش کنی نوازشت می‌کنه اما اگه بهش آسیب برسونی اول خودت آسیب میبینی»

- «یه حقیقتیه که هرچی به جهان پیرامونت بدی همون رو با یه انعکاس چند برابر دریافت می‌کنی»

- «یادمه که معلمون توی مدرسه بهمون می‌گفت زباله چهره مدرسه رو زشت میکنه و از طرفی مستخدم مدرسه اذیت میشه این حرف معلم خیلی توی ذهن من

میده، آشغال‌های محیط رو در ملاً عام جمع میکنه که دیگران یاد بگیرن، منم خیلی وقته مثل اون شدم»

- «زندگی کردن توی یه فرهنگ و جامعه خاص خیلی تأثیرگذار هستنند چون بیرجندی هستم و شهر ما معروفه به تمیزی، تمیز نگه‌داشتن طبیعت برام یه چیز عادیه»

- «مدرسمون توی روستا بود و سرایه‌دار نداشتیم، خودمون همیشه ملزم بودیم که کلاس درسو تمیز کنیم، وقتی مسئولیت یه چیزی با خود آدم باشه خیلی تو حفظش بیشتر دقت می‌کنه»

- «هر چی از بچگی یاد بگیرم با همون بزرگ میشی»

- «زندگی در تهران و دیدن این همه آلودگی در مناطق گردشگری خیلی منو نسبت به محیط اطرافم حساس کرده و تازه می‌فهمم که چقدر حال زمین بده»

- «ما توی روستا زندگی می‌کنیم و به خاطر اینکه گل و گیاه و باغ و گاو و گوسفند داریم با طبیعت خیلی ارتباط خوبی داریم و تا جایی که بتونیم یه حفظش کمک می‌کنیم»

- «توی خانواده ما هیچ کس به من یاد نداده که چه جور یه محیط رفتار کنم، من خودم یاد گرفتم، توی مدرسه، تعاملاتم، شبکه‌های مجازی»

- «چون توی خانواده‌ام تمیزی خیلی مهم بوده این چیزهارو از بچگی یاد گرفتم»

- «یکی از دوستای من در مورد کم‌آبی خیلی چیزا به من گفت، خیلی پیگیر محیط‌زیست بود همیشه می‌گفت ما در آینده به قحطی می‌خوریم حرفای اون خیلی فکر منو درگیر می‌کرد و نسبت به محیط حساسم می‌کرد، خود اون هم به‌واسطه یکی از اعضای خانواده‌اش که توی اداره آب و فاضلاب کار می‌کرد، نسبت به این موضوع حساس شده بود و این موضوع خیلی برام جالب بود و روی رفتارم تأثیر گذاشت»

(۲) نگرش محیط‌زیستی

- «من از شیشه مربا، ظرف ماست، یا هر ظرف پلاستیکی نهایت استفاده رو می‌کنم و هیچوقت دور نمیندازم و اگه بخوام دور بندازم حتما تفکیک می‌کنم»

- «من اگه کسی رو ببینم که با محیط برخورد خوبی نداره بلافاصله بهش تذکر می‌دم این باعث میشه تذکر

- «به نظر من همه نهادهای جامعه، همه اداره‌ها، همه مراکز اعم از اداری، تجاری، درمانی و ... باید بخشی از فعالیتشون رو روی تبلیغات رفتار درست با طبیعت بزارن، یه جوری که احترام به طبیعت برای مردم عادی بشه و همه جا طبیعت و متن‌های مربوط به محیط‌زیست رو ببینن جوری که چشمشون عادت کنه و ناخودآگاه درونشون نهادینه بشه»

- «همان‌طور که احترام به بزرگتر احترام به قانون احترام به کودکان و غیره یه فرهنگ حساب میشه، احترام به محیط‌زیست هم باید به یک فرهنگ تبدیل بشه و این کار رسانه‌های رسمیه»

- «سازمان‌ها و نهادهای مسئول و خصوصاً صداوسیما باید محیط‌زیست رو بتونن مهم جلوه بدن، اگه اونها مهم جلوه بدن برای مردم هم مهم میشه»

- «پاداش‌هایی که سازمان‌ها برای افراد در ازای حفظ محیط‌زیست در نظر می‌گیرن خیلی میتونه ایده جالبی باشه مثلاً ما یه بار رفته بودیم مسافرت، توی یکی از مناطق تفریحی، عوارضی دم در زباله‌های مردم موقع برگشت از تفریح می‌گرفت و بهشون وجه پرداختی اونها رو پس میداد»

- «اگه از زباله‌های پلاستیکی کارای تزئینی درست کنن و طی یه نمایشگاه در اماکن عمومی به مردم نشون بدن خیلی میتونه تأثیرگذار باشه هم ایجاد درآمد میشه و هم از آلودگی محیط‌زیست جلوگیری میشه»

- «بها دادن به پژوهش‌هایی که در رشته‌های مختلف در حیطه محیط‌زیست انجام شده می‌تونه نقطه عطفی در ارتقاء رفتارهای محیط‌زیستی داشته باشه»

- «هر روز داره اوضاع بدتر میشه و تعداد کمی هستند از مسئولانی که واقعاً نسبت به محیط‌زیست نگرانند. همین عدم نظارت‌ها و عدم نگرانی‌ها خیلی میتونه عواقب بدی به‌خصوص در بی‌نظمی شهری و رفتار افراد داشته باشه»

- «هفته پیش من رفتم میدان میوه و تره‌بار و از این کیسه‌های پارچه‌ای بزرگ و نخی دیدم که قیمت مناسب‌تری نسبت به بیرون داشت، خیلی لذت بردم روی آن نوشته شده بود تهرانی پاک بدون پلاستیک، طرح زیبایی داشت و من و متمایل به خریدن کرد.»

مونده و روی خیلی از رفتارهام از کودکی تا به الان تأثیر گذاشته»

- «همیشه اینطور نیست که بگیم خانواده و همه چیز به بچه یاد میدن. درسته که فرهنگ، جامعه، سیاست و خیلی چیزها میتونن موثر باشند ولی تهش برمی‌گرده به وجدان انسانی آدم‌ها، اینکه هر آدم چقدر خودشو در قبال محیط مسئول بدونه»

- «کسی که در ملأ عام به طبیعت آسیب می‌زنه، حرکتش خیلی میتونه تأثیر منفی روی کسانی که دارن می‌بینن بزاره»

- «خیلی‌ها میگن یه عده رعایت نمی‌کنن پس من چرا رعایت کنم، شهرداری هست، وظیفشه که آشغالارو جمع کنه»

- «نگهداری گل و گیاه در خانه موجب شادابی روحی می‌شود و از طرفی احترام به طبیعت را در انسان زنده نگه می‌دارد و زیبایی طبیعت را به آدم یادآوری می‌کنه»

- «خیلی اتفاق افتاده که به دیگران درمورد رفتارشون با محیط تذکر بدم، بعضیا می‌پذیرند، اما بعضیا توهین یا حتی مسخره هم می‌کنند اما مهم اینه که آدم حرفشو بزنه»

۳) سیاست‌گذاری ساختاری

- «بهتره صدا و سیما برای تبلیغ کالایی در تلویزیون، اونو به محیط‌زیست ربط بده و در کل تو حوزه تبلیغات خلاقیت بیشتری به خرج بده، تبلیغات محیط‌زیست خیلی کم داریم حداقل من یادم نمیداد»

- «برنامه‌های تلویزیونی برای فرهنگسازی خیلی کمه باید بیشتر بشه. برنامه‌های صداوسیما در حدیه که صرفاً یک خبرنگار می‌ره و مکانی که آشغال ریخته شده رو نشون میده و با مردم مصاحبه میکنه، خب این که کافی نیست. تلویزیون وظیفه برجسته‌سازی داره، برجسته‌سازی رسانه‌ها خیلی میتونه مهم باشه»

- «یکسری دیدم روی بی‌آرتی‌های تهران عکس مرحله‌به‌مرحله تفکیک زباله را گذاشته بودند و خیلی خوشحال شدم از این نوع آگاهی‌تصویری و ناخودآگاه. خیلی کار جالبی بود چون بی‌آرتی در سطح شهر می‌چرخه و خیلی میتونه روی مردم تأثیر بزاره.»

- «رسانه‌های مجازی خیلی روی من تأثیرگذار بودن، روی نگاهم به محیط اطرافم، کلیپ‌های آموزشی خوبی روی فضای مجازی در رابطه با محیط‌زیست دیده میشه آدم واقعاً تحت تأثیر قرار میده مثل احترام به گل و گیاه به طبیعت یکسری خلاقیت‌ها در زمینه بازیافت و خیلی چیزای دیگه»

- «فضای مجازی حساسیت افراد را نسبت به محیط‌زیست بالا برده، شاید قبلاً حساسیت مردم نسبت به حیوانات تا این حد نبود ولی حالا با بیرون آمدن یک ویدیو از ظلم به یک حیوان مثلاً سگ احساسات مردم شدیداً جریحه‌دار میشه و مردم واکنش نشون میدن»

- «خیلی از کنشگرای محیط‌زیست علاوه بر فعالیت در فضای واقعی در فضای مجازی هم تولید محتوا می‌کنند، من خودم تحت تأثیر یکی از همین محتواها قرار گرفتم» حالا که وقت بیشتر مردم در فضای مجازی میگذره پس باید افراد رو در همین فضا نسبت به محیط‌زیست حساس بکنیم، چه اشکالی داره بیائیم و از تولیدکنندگان این محتواها حمایت مالی و معنوی کنیم که اونا هم تشویق بشن؟

- «دستگاه‌های اجرایی و متولیان و کنشگران محیط‌زیست باید به صورت ویژه تولید محتوا در فضای مجازی و خصوصاً اینستاگرام رو مدنظر داشته باشند» (۵) مشکلات اقتصادی

- «خانواده‌ای که سطح اقتصادی خوبی داشته باشه میتونه در بحث آموزش محیط‌زیست برای بچه‌اش وقت بذاره. بهتره در انواع سیاست‌گذاری‌ها از جمله مسائل محیط‌زیستی هم به این چیزا توجه بشه چون فرد گرسنه نمی‌تونه دغدغه محیط‌زیست داشته باشه»

- «چرا افسانه‌ای فکر می‌کنیم ما انسانیم و نیازهای اولیه داریم الان مردم توی نیازهای اولیه خودشون، خوراک، پوشاک و مسکن موندن»

- «شما بین سیری شکم زن و بچه‌ها و حفاظت از محیط‌زیست اولویت کدومه؟»

- «همین الان هم اطلاع داریم که به دلیل فقر و نبود شغل در خیلی از روستاهای شهرمون درختان بلوط رو میبرن و به زغال تبدیل می‌کنند و با فروششون امورات زندگی رو می‌گذرونن»

- «من یک سری از دانشجویهای رشته هنر رو می‌شناسم که توی این حیطه خیلی خلاقانه و واقعاً زیبا کار می‌کنند. چقدر خوب میشه اگه از این سرمایه‌های انسانی استفاده بشه»

- «همکاری رشته‌های مختلف با هم به صورت تلفیقی خیلی میتونه موثر باشه. در کل کارهای فرهنگی و هنری خیلی تأثیرگذاره»

- «ایران توی کارهای هنری چاپی خیلی عالی‌ه ولی کاش از این پتانسیل‌ها در راستای حفاظت از محیط‌زیست استفاده بشه. محصولات صنایع دستی که تولید میشه میتونه در نهادینه کردن این فرهنگ تأثیرگذار باشه»

- «استخدام کنشگران محیط‌زیست و فارغ‌التحصیلان این رشته بزرگترین خدمت به محیط‌زیسته؛ متأسفانه بیشتر افرادی که جذب ادارات دولتی شدند نه مدرک مرتبطی دارند و نه خودشون دغدغه محیط‌زیست دارند؛ من یکی از همین افراد رو می‌شناسم که تا الان خم نشده که یک زباله روی زمین رو برداره»

(۴) شبکه‌های مجازی

- «فضای مجازی خیلی تأثیرگذاره، خود من وقتی گلهام خشک میشد دور مینداختم ولی با دیدن یه کلیپ توی تلگرام فهمیدم که برگای خشک خودش یکی از بهترین کودها برای گیاهان و درختاس، ازون به بعد دیگه خودم کود درست می‌کنم»

- «توی اینستاگرام کلیپ‌هایی می‌بینم که با زباله‌های پلاستیکی کاردستی‌های قشنگی درست میکنن، خیلی خوشم میاد اینا یه نوع خلاقیت به نظرم، من هم استفاده می‌کنم از بعضی پیچ‌ها و با سطل ماست گلدون برای گل‌هام درست می‌کنم»

- «تا قبل از اینکه توی فضای مجازی فعالیتی داشته باشم فکر می‌کردم که طبیعت فقط توی آشغال نریختن خلاصه میشه، اما بعد متوجه شدم که چقدر چیزها میتونسته یه ما یاد داده بشه و نشده»

- «دیدن فعالیت‌های بعضی آدم‌ها در زمینه کمک به حیوانات توی اینستاگرام خیلی نگاهمو نسبت به حیوانات عوض کرده»

- «گرونی نمی‌دازه مردم به کیفیت زندگی فکر کنن، امروز دیگه مردم فقط به فکر سیر کردن شکمشون»

بحث و نتیجه‌گیری

در واکنش به مخاطرات محیط‌زیستی و تغییرات اقلیمی در سراسر جهان که به دنبال دخالت بی‌رویه انسان در محیط طبیعی رخ داده است، دانشمندان قبل از هر چیزی به اقدامات فنی برای رفع این مشکلات توجه کردند این در حالی است توجه به ریشه‌های فکری و فرهنگی این معضلات می‌تواند هزینه‌های کمتر و نتایج کارآمدتری را به دنبال داشته باشد. در این راستا یکی از مؤلفه‌های مهم در ارتقای فرهنگ محیط‌زیستی، رفتار محیط‌زیستی است که در این پژوهش سعی کردیم به عوامل موثر بر این نوع رفتار در تجربه زیسته کنشگران محیط‌زیست بپردازیم. بر طبق یافته‌های پژوهش ۵ مقوله اصلی گویای تأثیر بر رفتار محیط‌زیستی افراد بود که عبارت‌اند از: «جامعه‌پذیری محیط‌زیستی»، «نگرش محیط‌زیستی»، «سیاست‌گذاری ساختاری»، «فضای مجازی» و «مشکلات اقتصادی». این یافته‌ها گویای آن است که از میان مقولات به‌دست آمده و عوامل تأثیرگذار بر رفتار محیط‌زیستی از دیدگاه کنشگران محیط‌زیست مهم‌ترین مقوله «جامعه‌پذیری محیط‌زیستی» است. چرا که از بین ۲۵ نمونه آماری ما ۲۳ نفر از اعضا به نقش مهم جامعه‌پذیری محیط‌زیستی در رفتار مثبت یا منفی نسبت به محیط‌زیست تأکید داشته‌اند. آنچه این مقوله را تعریف می‌کند «تعامل فرد با خانواده و اطرافیان»، «گروه دوستان»، «مدرسه» و «محیط زندگی» و یادگیری رفتارهای ترغیب یا منع اخلاقی نسبت به محیط‌زیست از مجرای این کانال‌هاست. اکثر اعضا معتقد بودند که یادگیری رفتار محیط‌زیستی و احترام به طبیعت در سنین پایین‌تر و در رابطه با عوامل مذکور امکان‌پذیرتر است چرا که در سنین پایین است که رفتار درونی می‌شود. مقوله به‌دست آمده (جامعه‌پذیری محیط‌زیستی) یافته‌ای جدید است که در تحقیقات پیشین به آن اشاره‌ای نشده است اگرچه به برخی جنبه‌های آن مثل آموزش محیط‌زیستی (که بیشتر اشاره به آموزش محیط‌زیستی

در مدارس دارد) اشاراتی شده است. در خصوص دومین مقوله اصلی به‌دست آمده یعنی «نگرش محیط‌زیستی»، تحقیقات پیشین نیز اهمیت آن را متذکر شده‌اند و این مقوله با یافته‌های تحقیقات پیشین همخوانی دارد به این معنی که نوع رفتار افراد با محیط‌زیست تحت تأثیر نگرش آن‌ها به محیط‌زیست است. (نگرش‌هایی از این قبیل که محیط‌زیست سالم و لذت بردن از آن حق همه انسان‌های روی کره زمین و همچنین نسل‌های آینده است و باید موضعی اخلاقی در قبال آن اتخاذ کرد یا این نگرش که طبیعت مانند موجودات زنده جان دارد و ...). از میان ۲۵ نمونه آماری این پژوهش، ۲۱ نفر از آن‌ها اشاره به مفاهیمی کردند که در ذیل «نگرش محیط‌زیستی» گنجانده شد. مقوله سوم یعنی «سیاست‌گذاری‌های ساختاری»، اشاره به مجموعه فعالیت‌هایی دارد که در فضای رسمی (نهادهای و ارگان‌های دولتی) برای ترغیب یا منع رفتارهای محیط‌زیستی افراد، صورت می‌گیرد. این فعالیت‌ها اشاره به «نظارت و مدیریت نهادهای ذی‌ربط» و «سیاست‌های تشویقی و تنبیهی آن‌ها» در محیط‌های طبیعی و شهری، «تبلیغات»، شعارها و بیلبوردهای تبلیغاتی در نقاط مختلف شهر، ساماندهی «برنامه‌های صداوسیما» در ساخت برنامه‌هایی با محتوای مفید در باب احترام به محیط‌زیست و ... «استفاده از نیروهای خلاق» رشته‌های علمی و هنری مختلف در ترویج فرهنگ بازیافت و ساخت کالاهای تزئینی با زباله‌های بازیافتی، «حمایت از پژوهش‌های حامی محیط‌زیست» و اختصاص بودجه به این مهم دارد. باید توجه کرد که گاهی اوقات فرد نگرش مثبت به محیط‌زیست دارد و حتی در قبال آن احساس مسئولیت می‌کند اما از آنجایی که فرصت مقتضی و امکانات متناسب با آن شرایط وجود ندارد و از سویی فرد احساس می‌کند که توانایی تغییر مسائل را ندارد، دل‌سرد می‌شود و اقدامی انجام نمی‌دهد و ممکن است رفتار محیط‌زیستی و حمایت‌کننده از محیط‌زیست را از خود نشان ندهد؛ بنابراین نقش سیاست‌گذاری‌های ساختاری رسمی از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. از میان ۲۵ نمونه آماری این پژوهش، ۲۱ نفر از آن‌ها اشاره به مفاهیمی

«سیاست‌گذاری‌های ساختاری»، «فضای مجازی» و «مشکلات اقتصادی» به‌عنوان شاخص‌هایی که کمتر مورد توجه قرار گرفته، برجسته و اهمیت پیدا می‌کنند و می‌تواند وجه تمایزی با پژوهش‌های پیشین باشد. در نهایت طبق نتایج به دست آمده و در پاسخ به سؤالات پژوهش پنج مقوله به‌عنوان عوامل موثر بر تجربه زیسته کنشگران محیط‌زیست در این پژوهش می‌تواند در ترغیب یا منع رفتار محیط‌زیستی مثبت در افراد تأثیرگذار باشد؛ همچنین در پاسخ به سوال موانع و محدودیت‌ها بهبود شرایط محیط‌زیست می‌توان «مشکلات اقتصادی» را نام برد که علاوه بر عامل تأثیرگذاری به‌عنوان یک محدودیت و مانع عمل می‌کند؛ بنابراین توجه به آن‌ها در عرصه سیاست‌گذاری‌های ساختاری و همچنین توجه بیشتر پژوهش‌های علوم انسانی به آن‌ها مثر ثمر و گامی مثبت خواهد بود. همچنین برای تکمیل پاسخ‌های پرسش سوم پژوهش، پیشنهاد می‌شود:

- صدا و سیمای ایران به‌طور ویژه در ساخت برنامه‌هایی با موضوع و محوریت «حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی» اقدام کند.

- آموزش و پرورش برنامه ویژه‌ای را برای دغدغه مند کردن دانش‌آموزان نسبت به محیط‌زیست تدوین کند. (به وسیله اولویت سازمان، ظرفیت محتوای کتب درسی و معلمان)

- دولت برنامه و قانون ویژه‌ای را برای جذب فارغ‌التحصیلان محیط‌زیست تدوین و اجرایی کند.

- با توجه به تأثیر فضای مجازی، کنشگران محیط‌زیست در فضای مجازی تولید محتوا کنند.

- تولید محتوای دستگاه‌های اجرایی و متولیان امر در فضای مجازی

- حمایت مالی و معنوی از پژوهش‌هایی که در حوزه محیط‌زیست صورت می‌گیرد.

کردند که تأکید بر مقوله «سیاست‌گذاری ساختاری» و تأثیر آن بر رفتار محیط‌زیستی داشت. چهارمین مقوله اصلی به دست آمده در تأثیر بر رفتار محیط‌زیستی از دیدگاه اعضا، «فضای مجازی» است؛ که از میان ۲۵ نمونه آماری پژوهش، ۹ نفر اشاره به مفاهیم کردند و در ذیل تأثیرات فضای مجازی قابل بحث بوده است. این مقوله با تأکید بر حقوق حیوانات در فضای مجازی و انتشار کلیپ‌های مختلف درباره آن‌ها، جریحه‌دار شدن احساسات عمومی نسبت به حیوانات با دیدن کلیپ‌هایی درباره آن‌ها، اشتراک‌گذاری کلیپ‌های آموزشی با مواد باز یافتی در اینستاگرام، سبک زندگی بلاگرها در فضای مجازی، ترویج فرهنگ مصرف‌گرایی در برخی پیج‌ها، نقش سلبریتی‌ها در فضای مجازی، در تجربه زیسته اعضا به دست آمد. فضای مجازی از طریق گردش آزاد اطلاعات و آزادی تولید محتوا توسط اشخاص مختلف می‌تواند تأثیرات مثبت یا منفی در رابطه با رفتار محیط‌زیستی افراد داشته باشد. آخرین مقوله اصلی در این پژوهش که تحقیقات پیشین توجهی به آن نشان نداده‌اند، «مشکلات اقتصادی» و تأثیرات منفی آنها بر کاهش حساسیت افراد نسبت به محیط‌زیست است. به گونه‌ای که وقتی افراد در تأمین نیازهای اولیه زندگی‌شان مانند خوراک، پوشاک و مسکن وامانده باشند و با مشکلاتی چون گرانی دست و پنجه نرم کنند، امکان توجه به سایر نیازهای انسانی به ویژه داشتن محیطی سالم را ندارند. اگرچه از میان ۲۵ نمونه آماری تنها ۳ نفر از آن‌ها به نقش معضلات اقتصادی در رابطه با رفتارهای محیط‌زیستی اشاره کرده‌اند اما ضروری است که به‌عنوان نقطه‌ای برای تأملات و تحقیقات آتی به آن توجه شود. همان‌طور که قبلاً اشاره شد با توجه به داده بنیاد بودن این پژوهش ضمن تولید مفهوم «جامعه‌پذیری محیط‌زیستی» که به معنای یادگیری رفتار محیط‌زیستی در تعامل با خانواده، دوستان و به‌طور کلی محیط اجتماعی است، اهمیت مواردی چون

پی‌نوشت

1-Lived experience

2-Volk & McBeth

3-Urich beck. 1992

6-Grounded Theory Method (GTM)

4-Theory interpersonal behavior (TIB)

5-https://tgstat.com/channel/@ngo_oshrankoooh

منابع

- اسدی، م. و محرابی، م.، ۱۳۹۷. بررسی عوامل زمینه‌ای و اجتماعی موثر بر رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان بندرعباس، پژوهشنامه فرهنگی هرمزگان: ۱۵، ۱۱۸-۱۳۲. <http://rdch.ir/article-1-243-fa.html>
- احمدی، ا.، مشکینی، ق. و صابر دمیرچی، ح.، ۱۳۹۶. بررسی رابطه جنسیت با شهروندی زیست‌محیطی (مطالعه موردی مناطق ۳، ۱۱ و ۱۹ تهران)، پژوهش نامه زنان: ۸ (۳)، ۱-۱۸.
- https://womenstudy.ihcs.ac.ir/article_2726.html
- ادهمی، ع.، ۱۳۹۵. بررسی عوامل فرهنگی موثر بر رفتارهای معطوف به حفظ محیط‌زیست مورد مطالعه: ساکنین مناطق ۵ و ۱۸ شهر تهران، مجله بررسی مسائل اجتماعی ایران: ۱۷ (۱)، ۱-۲۶. doi: 10.22059/IJSP.2016.60186
- باطبی، ن. و فتحی، س.، ۱۳۹۷. بررسی عوامل فرهنگی مؤثر بر رفتار زیست‌محیطی شهروندان (مورد مطالعه: شهروندان شهر آمل)، مطالعات میان فرهنگی: ۳۷، ۱۵۹-۱۷۹. https://icsq.journals.iau.ir/article_668588.html
- پورقاسم، م. و خلج، ع.، ۱۳۸۷. توسعه فرهنگ زیست‌محیطی و نقش آن در توسعه پایدار، اولین کنفرانس بین المللی جایگاه ایمنی، بهداشت و محیط‌زیست در سازمان‌ها، اصفهان. <HTML/https://civilica.com/doc/43044>
- صالحی، ص. و پازوکی نژاد، ز.، ۱۳۹۳. تحلیل عوامل اجتماعی موثر بر نگرش و عملکرد زیست‌محیطی دانشجویان، جامعه‌شناسی کاربردی: ۲۵ (۳)، ۷۱-۸۸. <https://www.sid.ir/fa/Journal/ViewPaper.aspx?id=226375>
- جعفری نیا، غ. و افروز، ص.، ۱۳۹۷. بررسی تأثیر نگرش محیط‌زیستی بر رفتارهای محیط‌زیستی (مورد مطالعه: ساکنان کلان‌شهر تهران) مجله برنامه‌ریزی منطقه‌ای: ۸ (۳۰)، ۱۱۵-۱۲۶. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=360875>
- دسترس، ف. و خواجه‌نوری، ب.، ۱۳۹۸. بررسی رابطه بین عوامل جامعه‌شناختی و رفتار زیست‌محیطی شهروندان شهر شیراز، مجله جامعه‌شناسی کاربردی: ۷۶، ۳۵-۵۸. doi:20.1001.1.20085745.1398.30.4.4.2
- Barr, S., Ford, N.J. and Girl, A.W., 2003. Attitudes Toward Recycling Household Waste in Exeter, Devon: Quantitative & Qualitative, 3-4. doi.org/10.1080/13549830306667
- صالحی، ص. و کریم زاده، س.، ۱۳۹۳. بررسی تأثیر ارزش‌های زیست‌محیطی بر رفتار زیست‌محیطی: مطالعه مناطق شهری ارومیه، مجله مسائل اجتماعی ایران: ۵ (۲)، ۶۱-۷۶. doi:20.1001.1.24766933.1393.5.2.4.3
- صالحی، ص. و پازوکی نژاد، ز.، ۱۳۹۲. محیط‌زیست در آموزش عالی: ارزیابی دانش زیست‌محیطی دانشجویان دانشگاه‌های دولتی مازندران، فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی آموزشی: ۲ (۴).
- http://eps.journals.umz.ac.ir/article_764.html
- صالحی، ص. و کریم زاده، س.، ۱۳۹۰. بررسی رابطه دانش و رفتار مسئولانه زیست‌محیطی. مطالعات فرهنگی و ارتباطات: ۷ (۲۴)، ۱۵۹-۱۷۳. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?ID=231889>
- فراستخواه، م.، ۱۳۹۵. روش تحقیق کیفی در علوم اجتماعی با تأکید بر گردند تئوری، تهران: نشر آگاه، ۲۲۵.
- فلیک، ا.، ۱۳۹۴. درآمدی بر تحقیق کیفی، ترجمه هادی جلیلی، تهران: نشر نی، ۵۰۴.
- فیروزجائیان، ع. و غلامرضا زاده، ف.، ۱۳۹۴. تحلیل آسیب‌شناسانه رفتار زیست‌محیطی شهروندان با تأکید بر زباله پراکنی در میان گردشگران، مجله جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی: ۶، ۱۲۸-۱۵۱. http://journals.umz.ac.ir/article_1249.html
- کریم زاده، س.، ۱۳۸۹. بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر رفتارهای زیست‌محیطی (مصرف انرژی)، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه پیام نور تهران، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی.
- <html.https://elmnet.ir/article/10486369-3161>
- نواح ع.، فروتنکیا، ش. و پور ترکارونی، م.، ۱۳۹۰. «بررسی رابطه بین میزان دین‌داری با ارزش‌ها و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان (مطالعه موردی: شهر اهواز)»، مجله مطالعات جامعه‌شناختی شهری: ۱ (۱)، ۷۷-۹۸. <http://ensani.ir/fa/article/309520/HTML>
- نبوی، ح. و مختاری هشی، ع.، ۱۳۹۷. سرمایه فرهنگی و رفتارهای زیست‌محیطی خانواده‌های تهرانی، مجله مسائل اجتماعی ایران: ۹ (۲)، ۲۰۹-۲۳۲. doi:20.1001.1.24766933.1397.9.2.1.8
- همتی ز. و شبیری، م.، ۱۳۹۴. تحلیلی بر مولفه‌های ارتقاء فرهنگ زیست‌محیطی، مطالعه موردی شهروندان شهر شیراز. فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران: ۸ (۴)، ۲۱۵-۱۹۷. <https://dx.doi.org/10.7508/ijcr.2015.32.008>

- Kollmuss, A. and Agyeman, J., 2002. Mind the Gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior? *Environmental Education Research*: 8(3), 239-260. doi:10.1080/13504620220145401
- Lindseth, A. and Norberg, A.A., 2004. A phenomenological hermeneutical method for researching lived experience. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*. 18(2), 145-153. doi:10.1111/j.1471-6712.2004.00258.x
- Liu, W., Zeng, L. and Wang, Q., 2021. Psychological Distance Toward Air Pollution and Purchase Intention for New Energy Vehicles: an Investigation in China, *Front. Psychol*: 12, 569115. doi: 10.3389/fpsyg.2021.569115
- Rajiv, K.S. and Mahendra, S.K., 1997. Human Culture and Environment, *Journal of Human Ecology*, 8(5), 329-337. <https://doi.org/10.1080/09709274.1997.11907296>
- Reed, M.S., 2008. Stakeholder participation for environmental management: A literature review. *Biological Conservation*, 141, 2417-2431. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2008.07.014>
- Sobel, A., 2021. Making the transition to a green economy: what is our responsibility as citizens? *Bull. At. Sci.*, 77, 67-69. <https://doi.org/10.1080/00963402.2021.1885821>
- Steg, L., 2016. Values, Norms, and Intrinsic Motivation to Act Proenvironmentally. *Annual Review of Environment and Resources*, 41(1). doi:10.1146/annurev-environ-110615-085947
- Willuweit, L., 2009. Promoting pro-environmental behavior patterns, The case of Abu Dhabi. Thesis for master degree, Department of Human Geography, Stockholm university. <https://diva-portal.org/smash/get/diva2:235822/html>
- Yang, L., Fang, X. and Zhu, J., 2022. Citizen Environmental Behavior from the Perspective of Psychological Distance Based on a Visual Analysis of Bibliometrics and Scientific Knowledge Mapping. *Front. Psychol*. 12, 766907. doi: 10.3389/fpsyg.2021.766907
- Bayard, B. and Jolly, C., 2007. Environmental behavior structure and socio-economic conditions of hillside farmers: a multiple-group structural equation modeling approach, *Ecological Economics*: 3, 24-31. doi.org/10.1016/j.ecolecon.2006.07.004
- Bunnin, N., 2004. Lived experience. *The Blackwell Dictionary of Western Philosophy*. Blackwell Publishing.
- Chen, H. and Li, S., 2018. Measuring the psychological distance between an organization and its members—The construction and validation of a new scale. *Front. Psychol.*, 8, 2296. doi: 10.3389/fpsyg.2017.02296. doi: 10.1080/00963402.2021.1885821
- Creutzig, F., Roy, J., Lamb, W.F., Azevedo, I.M.L., Bruine De Bruin, W., Dalkmann, H., Edelenbosch, O.Y., Geels, F.W., Grubler, A., Hepburn, C., Hertwich, E.G., Khosla, R., Mattauch, L., Minx, J.C., Ramakrishnan, A., Rao, N.D., Steinberger, J.K., Tavoni, M., Ürges-Vorsatz, D. and Weber, E.U., 2018. Towards demand-side solutions for mitigating climate change. *Nature Climate Change*, 8(4), 268-271. <https://doi.org/10.1038/s41558-018-0121-1>
- Given, L., 2008. Lived Experience. *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. SAGE Publications. Retrieved 2018-04-02. DOI: <https://dx.doi.org/10.4135/9781412963909>
- Glaser, Barney, G., 2002. Conceptualization: On Theory and Theorizing Using Grounded Theory. *International Journal of Qualitative Methods*. June 2002, 23-38. doi:10.1d177/160940690200100203
- Gould, R.K., Krymkowski, D.H. and Ardoin, N.M., 2018. The importance of culture in predicting environmental behavior in middle school students on Hawai'i Island, *PLoS One*, 12, 13(11): e0207087.
- Goulding, CH., 2000. Grounded Theory: The Missing Methodology on the Interpretivist Agenda, *Qualitative Market Research: An International Journal*, 1(1), 50-57. doi.org/10.1108/13522759810197587